

K návrhu slovenského Občianskeho zákonníka

Dies Luby iurisprudentiae Nr. 5

Vyd. oddelenie Právnickej fakulty UK, Bratislava, 1999,
276 s. ISBN 80-7160-112-8

Jan Hurdík

Je paradoxem a současně realitou vývoje právních systémů, že původně jednotný československý právní řád se rozdělením společného státu rokem 1993 dal dvěma vlastními cestami, jejichž strategický cíl je nicméně shodný: členství obou zemí v Evropské unii a s tím spojená harmonizace národních právních řádů s právem Unie, současně však dovršení procesu rekonstrukce soukromého práva, započatého po roce 1989 a dosud fungujícího v provizorii kodifikačních a novelizačních prací pocházejících zejména z let 1990-1991.

Tato determinovanost je zřejmá i z porovnání vývoje odvětví občanského práva v obou zemích od roku 1993: Při bližším pohledu se ukazuje, že na obou stranách moravsko-slovenského pomezí jsou formulovány obdobné koncepční problémy občanského práva, kladou se obdobné otázky dalšího vývoje tohoto základního odvětví a jsou nalézány obdobné varianty jejich řešení. Zcela hmatatelným důkazem paralelních, byť vzájemně nekoordinovaných kroků jsou probíhající práce na rekodifikaci nového občanského zákoníku a podrobnosti jejich organizačních a obsahových souvislostí.

Slovenská právnická veřejnost měla v nedávné době významnou možnost aktivně se zúčastnit diskuse o koncepční podobě občanského práva, kterou má tomuto odvětví vtisknout připravovaný slovenský občanský zákoník. Toto obecné téma se stalo předmětem jednání V. Lubyho právnických dní, které se uskutečnily v Bratislavě ve dnech 3.-4. září 1998.

Publikačním výstupem konference se stal sborník pod názvem K návrhu slovenského Občianskeho zákonníka, vydaný péčí Nadace Štefana Lubyho a Právnické fakulty Univerzity Komenského v roce 1999.

Recenzovaný sborník člení tematiku – vedle úvodu a závěru – do pěti základních částí, odpovídajících struktúře návrhu slovenského občanského zákoníku a pořadu jednání konference:

- I. Všeobecné otázky rekodifikace občanského zákoníku
- II. Rodinné právo

III. Věcná práva

IV. Smluvní právo

V. Odpovědnost za škodu.

Hlavní referát konference přednesl Ján Lazar, koreferáty k jednotlivým částem pak G. Kubíčková a N. Richterová (Rodinné právo), K. Kirstová (Věcná práva), P. Vojčík (Smluvní právo) a O. Ovečkova (Odpovědnost za škodu). K jednotlivým jednotlivým bodům konference se rozvinula diskuse, zaměřená k specifickým otevřeným problémům občanského práva a jejich legislativnímu řešení.

Podkladem pro jednání konference se stal návrh nového slovenského občanského zákoníku, představující imponantní legislativní dílo již svým rozsahem (paragrafované znění návrhu zahrnovalo v době konání konference 1236 paragrafů).

Teoretické a koncepční řešení kodexu vychází z požadavků:

- odstranit legislativní provizorium občansko-právní kodifikace,
- navrátit občanskému kodexu jeho systematické místo v rámci dualismu práva veřejného a soukromého,
- vytvořit současně moderní kodex občanského práva, reagující na soudobé trendy vývoje a politické a právní závazky Slovenské republiky.

Koncepce, která určila podobu návrhu slovenského obč. zákoníku, vychází výslovně z pojetí občanského kodexu jako **všeobecného kodexu soukromého práva** (str. 16). Toto (tzv. komercionalizované) pojetí občanského kodexu bylo ve vztahu k **obchodnímu právu** odůvodňováno především historicky, především s poukazem na modernost komercionalizace občanského zákoníku.

Pracovní právo bylo v návrhu podřízeno právu občanskému (str. 19-20). Návrh vychází z deklarované subsidiarity občanskoprávní úpravy vůči právu pracovnímu, kterou doplňuje zvláštní způsobilost k uzavírání pracovní smlouvy a zařazením do závazkového práva normy odkazující na zvláštní

smluvní typ „pracovní smlouvy“ v rámci pracovněprávní úpravy.¹

Právo rodinné bylo v návrhu zařazeno – v souladu s tradicemi evropských kodifikací – jako integrální část občanského zákoníku. Věcně bylo argumentováno především soukromoprávní povahou rodinněprávních vztahů a jejich silným majetkovým reflexem (str. 21).

Systematika (struktura) navrhovaného slovenského občanského zákoníku je tvořena osmi částmi:

- I. Všeobecná ustanovení
- II. Rodinné právo
- III. Věcná práva
- IV. Dědické právo
- V. Závazkové právo – všeobecná část
- VI. Závazkové právo – zvláštní část
- VII. Odpovědnost za škodu a bezdůvodné obohacení
- VIII. Přejícná a závěrečná ustanovení.

Zásadní změny systematiky ve srovnání s dosavadním stavem tvoří:

- zařazení rodinného práva do části II kodexu,
- systematické zařazení dědického práva před právo závazkové s poukazem na jeho rozhodující vazbu na práva věcná (str. 21) a na rodinné právo (str. 22),
- zařazení obecných ustanovení o smlouvách do části V, tedy do obecné části závazkového práva,
- vytvoření 38 smluvních typů, tvořících obsah části III (zvláštní části závazkového práva).

Jako **zásady**, na nichž je návrh kodexu budován, byly zdůrazněny:

- a) Zásada rovnosti subjektů občanskoprávních vztahů, doplněná ochranou slabší strany smlouvy (spotřebitele),
- b) zásada dispoziční autonomie, promítnutá do zásad svobodné možnosti mít a využívat majetek a svobodného nakládání s majetkem, majetkovými hodnotami a právy,
- c) zásada smluvní svobody, doplněná zásadou „vše je dovoleno, co není výslovně zakázáno“ a vyjádřená též v dispoziitivnosti právní úpravy,
- d) zásada svobodného rozvoje osobnosti člověka a s tím spojená občanskoprávní ochrana

osobnosti člověka,

- e) zásada zákazu obohacení bez právního důvodu,
- f) zásada prevence škod (*neminem laedere*),
- g) zásada zákazu zneužití práv na újmu veřejného zájmu nebo zájmu jednotlivce,
- h) zásada zákazu výkonu práv v rozporu s dobrými mravy (v obchodních vztazích s pravidly poctivého obchodního styku),
- i) zásada zákazu právé retroaktivity (za přípustění retroaktivity nepravé).

Obsahové změny v jednotlivých institutech lze obecně charakterizovat následovně:

- a) Jako **následky vadných právních úkonů** rozeznává návrh pouze relativní neplatnost a odporovatelnost. Absolutní neplatnost byla opuštěna pro právní nejistotu, kterou vyvolává její časová neomezenost. Dosavadní důvody absolutní neplatnosti byly zařazeny se zvláštním režimem do neplatnosti relativní. (Je však namístě zvážit, zda nejde o zásadní systémovou změnu v situaci, kdy uplatnění dosavadní absolutní neplatnosti mohlo být pouze časově omezeno.) Do rámce neplatnosti relativní byla zařazena rovněž dosavadní možnost odstoupení od smlouvy v tísní za nápadně nevýhodných podmínek.
- b) **Institut smlouvy o smlouvě budoucí** je z důvodu větší komplexnosti úpravy převzat z dosavadního obchodního zákoníku.
- c) Navrhuje se jednotná obecná **promlčecí lhůta** v délce 3 roků, čímž se má odstranit dosavadní dualismus občanskoprávní a obchodněprávní úpravy.
- d) Platnost **uzavírání manželství** má být posuzována podle jednotných občanskoprávních kritérií.
- e) Část II návrhu je doplněna o nový režim **majetkových vztahů mezi manželi**, který mají tvořit **zákonné majetkové společenství** jako obecnější kategorie, zahrnující společenství veškerých majetkových práv mezi manželi, a **bezpodílové spoluvlastnictví manželů**, tvořené společenstvím vlastnických práv. Nově je upraven rovněž **rozvod manželství**, jehož podmínky jsou diferencovány podle charakteru zúčastněných zájmů.
- f) Do rámce části II kodexu se zařazuje dosavadní samostatná úprava pěstounské péče

¹ Toto řešení a míra jeho důsledného provedení ovšem byla podle očekávání podrobena kritice zejména v diskusním příspěvku E. BARANCOVÉ (s. 43–54).

- a staronový institut poručnictví.
- g) Pojem věci, zařazený nově do rámce věcných práv v části III, je doplněn o definici věci, která mezi věci v právním smyslu řadí vedle tradičních hmotných věcí, přírodních sil a energie za předpokladu, že slouží lidské potřebě a jsou ovladatelné, též cenné papíry a informace, které jsou výsledkem automatizovaného zpracování.
- h) Do systému věcných práv se zavádí opět zásada *superficies solo cedit*, jejímž hlavním cílem je dosáhnout sjednocení právního režimu pozemků a staveb na nich postavených. Zavedení tohoto principu je však s přihlédnutím k zákazu retroaktivity a ochraně nabytých práv omezeno nepravou zpětnou účinností.
- i) Do rámce věcných práv se zavádí **právo stavby**.
- j) Obnovuje se rovněž institut *res nullius* a její právní režim.
- k) Nově se v rámci spoluvlastnictví formuluje **přidružené podílové spoluvlastnictví**, řešící souvislosti vlastnictví k bytům, nebytovým prostorům apod.
- l) **Držbu návrh** rozlišuje na samostatný vztah a součást vlastnického vztahu.
- m) Změny **zástavního práva** směřují k usnadnění jeho vzniku a realizace.
- n) **Dědické právo** umožňuje vzdání se dědictví předem, ustanovení náhradního dědice, ustanovení legáta, ustanovení vykonavatele závěti.
- o) **Závazkové právo** sjednocuje úpravu občanského a obchodního zákoníku, přičemž některé instituty (např. ze zajišťovacích prostředků smluvní pokutu a bankovní záruku) přebírá z obchodního zákoníku.
- p) Část VI byla doplněna o další soudobé **typy smluv** jako smlouvu makléřskou, o hromadném cestování či leasingovou. Naopak po diskusi nebyla do návrhu přijata smlouva sponzorská.
- q) Část VII převzala na jedné straně dosavadní úpravu **bezdůvodného obohacení**, na druhé straně však podstatně změnila úpravu **odpovědnosti za škodu**, která reaguje na zvýšená rizika moderních technologií, nových zdrojů rizik škod na majetku, zdraví a životním prostředí a potřeby jejich adekvátní kompenzace. Posiluje se proto princip objektivní

odpovědnosti za zachování základní obecné odpovědnosti za škodu subjektivní povahy. Nově jsou zařazeny typy odpovědnosti za škodu způsobenou jadernou událostí, za škodu způsobenou vadou výrobku a z obchodního zákoníku je převzata objektivní odpovědnost za škodu vzniklou porušením smlouvy.

- r) Část osmá obsahuje mezi zrušovacími ustanoveními mj. návrh na zrušení občanského zákoníku, zákona o rodině a §§ 14–15 a celé třetí části obchodního zákoníku.

Z publikovaných koreferátů a diskusních příspěvků vyplynulo, že řada řešení pojatých do návrhu zákoníku zřejmě nebude řešeními definitivními. Diskuse trvá nad pojetím vztahu občanského práva a práva pracovního, nad integrací rodinného práva do rámce občanského zákoníku a dalšími systémovými otázkami, nad jednotlivými smluvními typy a nad mírou explicitní úpravy smluvních typů v zákoně (navrhuje se pouze omezený počet nejobecnějších závazkových vztahů) apod. Třeba však říci, že už samotný fakt, že tyto otázky jsou systematicky, erudovaně, koncepčně a s hmatatelným praktickým výsledkem řešeny za využití (vedle zahraničních zkušeností) nejkvalitnějšího odborného potenciálu slovenských civilistů, je faktem, který je následováníhodný.

Konference nad návrhem nového slovenského občanského zákoníku poskytla některé hlubší podněty k zamýšlení obecnější povahy: Ukazuje se především znovu, že vývoj (rozuměj fylogeneze) práva má své limity, které spočívají v podstatě soustavy základních, principiálních, po staletí neměnných institutů, které se staly a zůstávají součástí soustavy základních právem chráněných hodnot novodobé společnosti. Usilovat realisticky o dosažení změn soukromého práva znamená postihnout hranici mezi nedotknutelnými hodnotami, tedy tradicí konzervovanou právem na straně jedné a mezi působností existující koncepce soukromého práva podrobit se tendencím vyžadovaným společenským vývojem. Znovu se ukazuje, že vliv tradiční koncepce soukromého práva povede k výsledku, který V. Knapp nazval „věčnými návraty římského práva“.²

Na druhou stranu však recenzovaný sborník s jeho závěry představuje bezprostřední a masívní, koncepční a současně detailně propracovaný vklad slovenské civilistiky do procesu prací nad kodifikací soukromého práva nejen na Slovensku, ale i v České republice. Publikované výsledky ukazují současně, že ani složitá politická situace nemůže být neřešitelná

² KNAPP, V.: Věčný návrat římského práva. In: Římské právo a jeho odkaz v současném právu. Sborník z vědecké konference věnované prof. JUDR. JANU VÁŽNĚMU, MU, Brno, 1992, ss. 9–16.

nou překážkou soustředěného a věcně orientovaného procesu tvorby jednoho z budoucích pilířů slovenského (a jistě i českého) právního řádu.